

ЛЕПОТА У КУЛТУРИ БУГАРА И СРБА
(*Красотата в културата на Българи и Сърби / Лепота у
култури Бугара и Срба,*
ур. Ценка Иванова и др., В Търново: Универзитетско из-
дателство „Св. Св. Кирил и Методий”, 2017)

Сарадња Универзитета у Нишу (Филозофски факултет) и Универзитета „Св. св. Кирил и Методий” у Великом Трнову (Филолошки факултет) почела је 2002. године. Од тада је настављена узајамним посетама предавача и студената. Као производ заједничког рада и интересовања настајали су тематски зборници са научних конференција. На тринаестом српско-бугарском научном скупу, који је одржан у Великом Трнову 2016. године, тема је била лепота у култури обају народа. У издању Универзитетског издаваштва „Св. Св. Кирил и Методий” 2017. године објављен је тематски двојезични зборник *Красотата в културата на Българи и Сърби / Лепота у култури Бугара и Срба*.

Зборник садржи *Предговор* (11–12) и четрнаест радова (13–193), чији су аутори предавачи и докторанди обају факултета. Радови су писани на матерњем језику аутора, а уз њих су приложени резимеи на другом језику зборника и на енглеском језику. На крају се налази део посвећен биографијама аутора – *За авторите / О ауторима* (194–197).

Предговор (11–12) је, у складу са темом зборника, посвећен лепоти. Састављачи указују на велики број различитих појавних облика и представа о лепоти и њену укорененост у традицији и предањима.

Зборник отвара рад Марије Илијеве (Мария Илиева), који носи наслов „*Красива като капка* или представата за красота в българската картина на света” / „*Лена као кап* или о доживљају лепоте у бугарској слици света” (13–22). Ауторка сматра да у поређењу које је дато у наслову лежи национално специфична представа лепоте. Уверена је да је доживљај лепоте садржан у језику и да се управо на том плану читавају међукултурне разлике. Рад је конципиран на анализи традиционалне представе о лепоти и односа према лепоти од стране савремених носилаца језика. М. Илијева закључује да је лепота у чврстој вези са човеком (мушкарцем или женом), односно његовом духовношћу и моралном чистотом. Када су у питању боје, она се доводи у везу са светлошћу, јарким бојама и шаренилом.

Лошједно поређење са пољским језиком присутно је у раду Станке Бонове – „*Красотата в обрџенията към деца: българско-полски паралели*” / „*Ле-*

пота у облицима за обраћање деци: бугарско-пољске паралеле” (23–33). Ауторка анализира најпопуларније језичке формуле коришћене у конкретним комунацијским ситуацијама за обраћање деци, упоређујући стање у бугарском и пољском језику. Пажња је усмерена на употребу хипокористика. Констатовано је да сваки излазак из граница дечијег очекивања може да доведе до нарушавања комуникацијског кода. До усложњавања долази нарочито када је дете представник једне, а одрасла особа, која га ословљава, представник друге културе.

„Језичка средства за описивање телесне лепоте у српској народној књижевности” / „Езикови средства за описивање телесне лепоте у српском фолклору” (34–49) рад је Јордане Марковић у коме су издвојене лексеме са значењем *леп* и стилске фигуре које народни певач користи у функцији описивања човекове лепоте. Као грађа су послужиле љубавне и сватовске лирске песме, али и епске песме са мотивима женидбе. Инвентар лексема са значењем *леп* је богат (*леп(а)/лијеп(а), лепота/љепота, лјеп(а), дивна, красан, убав, дилбер, делија, главит*). Најчешће коришћена језичка средства у екцерпираној грађи су епитет, метафора, словенска антитеза и поређење.

Рад Драгане Вељковић насловљен је као „Конституисање значења појма лепо(та) кроз паремије из збирки Вука Карацића и Ђуре Даничића” / „Формиране на значењима на појмама „красиво/красота” в сборника с пословица на Вук Караџић и Дџура Даничић” (50–63). Грађу представљају примери из Вукових збирки и Даничићеве збирке пословица и има их укупно 140. Анализиране су пословице о лепоти и лепом. Закључено је да се народни доживљај лепоте и лепог огледа „искључиво кроз доживљај физичке, и то људске лепоте, па тако изостаје схватање [...] о лепоти у естетичком односно филозофском смислу” (стр. 53). Српске народне пословице говоре о лепоти уопште, о осећању пријатности које изазива лепота, о лепоти као предуслову за срећу и о томе да се лепота садржи у умерености. Забележене су и пословице у којима је лепота дата као негативна категорија. Када су у питању језичке карактеристике, уочено је губљење гласова, употреба везника у циљу појачавања експресивности израза, употреба упитних, узвичних, елиптичних и супротних реченица. На лексичком плану присутни су архаизми и историзми, а од језичких средстава метафора, персонификација и поређење.

Надежда Јовић у раду „Лична имена код Срба од основа са значењем *леп* и *ружан*” / „Съществителни собствени имена при србите образувани од основи със значење *хубав* и *грозен*” (64–76) анализира 120 антропонима са значењем *леп* (основе: *гизд-, див-, крас-, леп-/љеп-, уб-/хуб-, цакан*) и *ружан* (основе: *гнус-, грд-, гроз-, груб-, руг-*). Ваља нагласити да се од наведених основа данас једино користе *леп-, див-* и *крас-*. Закључено је да је најчешћи модел творбе извођење, а затим претварање и слагање, као и да половина женских имена има своје еквиваленте међу мушким именима.

Антропоними настају најчешће од основе *груб-* (мушка имена) и *леп-/љеп-* (женска имена). Најфреквентнији суфикси су: *-ац, -ан, -ко, -оје, -о; -а, -ана, -ка, -ица*. На крају рада приложен је списак анализираних антопонима и за сваки антропоним назначен је творбени модел.

Женска лепота током празника, рада и одмора у бугарском сликарству и књижевности обрађена је у тексту Радослава Радева насловљеном као „Красотата на жената в мјрата на труда и почивката”/ „Лепота жене у раду и одмору” (77–88). Аутор анализира ставове О. Дозона, Л. Каравелова, Петка Р. Славејкова, Пенча П. Славејкова, И. Вазова и слике П. Георгиева, И. Лазарова, С. Сотирова и Б. Обрешкова. Р. Радев сматра да је лепота жене у чврстој вези са њеним моралим врлинама и да се као таква најчешће приказује током рада и празника, а нешто се касније почела приказивати и током одмора.

Рад Николаја Димитрова (Николай Димитров) носи наслов „Три модела на женската красота в началото на българският модернизъм (*Черните очи* на К. Христов, *Фрина* на П. Славејков, *Аз искам да те помня все така* на Д. Дебељанов)” / „Три модела женске лепоте у раном бугарском модернизму (*Црне очи* К. Крстова, *Фрина* П. Славејкова и *Желим да те такву памтим* Д. Дебељанова)” (89–102). Аутор каже да ренесансне ствараоце није занимала лепота, будући да су били усмерени на духовно и национално ослобођење. У народној књижевности жена је сликана по моделу, у раном модернизму је пак разнолико приказивана. Наглашено је и да три размотрена модела лепоте указују на етапе у развоју бугарског модернизма од почетка века. Уочена је естетска тенденција која се креће од чулног и еротског (К. Христов) кроз духовно (П. Славејков) ка меланхоличном (Д. Дебељанов).

О споју књижевности и сликарства, поред Р. Радева, писала је и Илијана Димитрова (Илијана Димитрова) у раду „Баналното като естетическа категория на не-красивото в късната проза на Константин Константинов и в живописното творчество на Едуард Хопър” / „Банално као естетска категорија не-лепог у позној прози Константина Константинова и сликама Едварда Хопера” (103–120). Кризне ситуације допринеле су ширењу категорије не-лепог. Нарочито је, у том смислу, значајан период Првог светског рата, када доминира болно, мртво, морбидно, ужасно, дијаболично, грозно, хаотично итд. Ауторка банално налази у радовима А. Страшимирова, Н. Фурациева, А. Каралијчева, а затим анализира три збирке К. Константинова: *Трећа класа*, *Дан по дан* и *Седам сати ујутру*. И. Димитрова успоставља паралелу у радовима двојице реалиста, а у прози К. Константинова проналази банално као основни принцип обликовања текста, те га доводи у везу са сликама Едварда Хопера, који уводи нове технике за изградњу ликовног простора.

Естетиком носач бавио се Сава Стаменковић у раду „*Мој проблем није у мени, мој проблем је искључиво на мени* – питање лепоте у „класику” Едмонда Ростана и „обичној омладинској драми” Леона Ковкеа” / „*Моят проблем*

не е в мен, а само на мен - въпросът за красотата в класическата творба на Едмонд Ростан и в обикновената младежка драма при Леон Ковке” (121–132). Аутор усмерава пажњу на историјску комедију *Сирано де Бержерак* Едмонда Ростана и драму *Шећерна водица* Леона Ковкеа (Момчило Ковачевић). Основу за упоређивање непоредивих дела С. Стаменковић налази у њиховој тематици и популарности. Бројне су и сличности главних ликова, Сирана и Бранке – обоје одају утисак самопоуздања и сигурности, а заправо су веома несигурни и неостварени на љубавном плану. Њихов однос према носу такође је сличан. Решење свог проблема проналазе на различите начине – Бранка се одлучује за операцију, а Сирано пише писма Роксани. Општи закључак је да обоје спознају ништавност спољашње лепоте и могућност остваривања и поред физичког недостатка.

Анализом језичких средстава за вербализацију лепоте у рекламама бавила се Валентина Бонцолова (Валентина Бонджолова) у раду „Красотата като рекламен стандард и нејната вербализација” / „Лепота като рекламни стандард и њена вербализација” (133–144). Лепота је у вези са квалитетом рекламе, неопходношћу да привуче пажњу и ефектом рекламираног на потрошаче. Ауторка се држи Чеховљевог става да „у реклами све треба да буде *лепо/прелепо*” (стр. 133). Закључено је да се у рекламама користе разноврсна лексичка средства, као и да је присутна тежња да се њиховом експресивношћу повећа ефективност рекламних порука. У анализираном материјалу најчешће се користи именица *лепота* (*красота*) и придев *лепо* (*красив*), али и њихови синоними и деривати. Од језичких средстава најчеће се посеже за метафором, хиперболом и поређењем.

Ивана Митић у раду „Изрази за исказивање *лепоте* и *лепог* у српском као нематерњем језику” / „Изрази за представяне на красотата и красивото в србският като немајчин език” (145–158) истражује начин за исказивање ових категорија у писменим задацима ученика албанске националности средње школе „Сезаи Сурои” у Бујановцу. Детаљније је обрађен негативан језички трансфер, услед чега долази до грешака због утицаја матерњег језика на нематерњи. Након издвајања оваквих исказа, ауторка даје два погодна модела за отклањање грешака: утврђивање лексема са којима се успоставља асоцијативна веза и поређење концептуалних метафора у матерњем и нематерњем језику ученика.

У зборнику се налази и један коауторски рад који потписују Александра Јанић и Александар Новаковић – „Различити нивои исказивања лепоте у уџбеницима за српски и бугарски језик као страни (на примеру уџбеника *Реч по реч* и *Български език за чужденци*)” / „Различните начини за изразяване на красотата в учебниците по български и србски език като чужд (върху материал от учебниците *Реч по реч* и *Български език за чужденци*)” (159–172). Аутори анализирају дидактичку обликованост уџбеника издвајајући стандарде који су уџбеницима испуњени (Д2, Д7, Д8, Д9, Д11) или неиспуњени (Д1, Д3, Д12, Д13). Закључено је да су уџбеници релативно добри. Оно што недостаје је под-

стицање самосталног рада ученика. Различити нивои исказивања лепоте анализирани су у лекцијама које се тичу човекове спољашњости и унутрашњости, а дат је и инвентар употребљених лексема са значењем *лепоте* и *лепог*.

Ценка Иванова аутор је рада „Красив и грозен – лингвокултурологични антонимни опозиции (универсални и индивидуализираши черти в български и сръбски)“ / „Леп и ружан – лингвокултуролошке антонимне опозиције (универзалне и индивидуалне црте у бугарском и српском језику)“ (173–181). Сфере употребе бугарских (*красиво – грозно*) и српских (*лепо – ружно*) антонимских парова подударају се, а забележена је и њихова метафорична употреба. Антонимске опозиције користе се и у публицистичком стилу. Два сродна језика ипак су показала разлику – на семантичкој оси имају различите компоненте.

Валентина Седефчева у раду „Как да превеждаме *красивото* сръбско-български транслатологичен анализ“ / „Како да преводимо *лепо*: српско-бугарска транслатолошка анализа“ (182–193) сматра да је у пословицама „кодирано културно памћење двају народа“ (стр. 183). Најпре су набројани српски и бугарски сакупљачи народних умотворина и њихова дела из којих је ексцерпирана грађа: Вук Караџић (*Српске народодне пословице*), Иван Богоров (*Български народни песни и пословици*), Петар Р. Славејков (*Български притчи или пословици*), Најден Геров (*Речник на български език*). Затим је пажња усмерена на српске пословице са придевом *леп* и њихов превод на бугарски језик. Истакнут је веома тежак задатак који је стављен пред преводиоца, који треба да пронађе најтачнији превод придржавајући се значења, структуре и временских оквира оригинала. Тешкоће при преводу овакве врсте израза произилазе из великог броја семантичких, синтаксичких и стилистичких обележја. Након разматрања, установљено је да аутентичан превод доводи до промена на семантичком плану.

Лепота у култури Бугара и Срба / Красотата в културата на Българи и Сърби употпуњује започети низ двојезичних тематских зборника чије су досадашње теме биле: трпеза, комично, своје и туђе, еротско, игра, тело и одело, село и град, име, време и простор, реалност и фикција, реч и гест, емоција у култури српског и бугарског народа.

Објављени радови обрађују тему лепоте у оквиру различитих области: лингвистике, књижевности, лингвокултурологије, транслатологије, кинематографије методике наставе (српског и бугарског језика) и рекламе. Зборник је обележен општом тенденцијом споја физичке и моралне лепоте. *Лепота у култури Бугара и Срба* нуди прегршт интересантних разматрања и велики број података, а својим квалитетом свакако завређује пажњу. Објављивањем овог зборника дат је посебан допринос савременим облицима академских и међусуседских односа.

Милица М. Михајловић¹
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

¹ milica.m.mmihajlovic@gmail.com